

Ганна Кондратенко,
Сергій Черніков
(Луганськ, Україна)

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ В ПОЗАНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИШУ

У статті висвітлено зміст та значення позанавчальної діяльності студентів як фактору професійного зростання; визначено головні якості особистості майбутнього фахівця, що формуються в процесі позанавчальної роботи, узагальнено напрямки позанавчальної діяльності вишу з метою професійного становлення особистості. Позанавчальна діяльність студентів розглядається як складова навчально-виховного процесу вишу з високим гуманістичним потенціалом для професійного становлення майбутніх фахівців.

Ключові слова: *позанавчальна діяльність, гуманістичні професійні цінності, творчо-естетична діяльність, професійне становлення, гуманістичний потенціал, культурно-освітнє середовище, професійна свідомість.*

The article deals with the essence and meaning of extra-curricular activities of students as a factor of professional development. It determines the main qualities of a future specialist which are formed in the process of extra-curricular activities; the directions of extra-curricular activities are generalized at university for the purpose of professional formation of a personality. Extra-curricular activities of students are considered as a constituent of university educational process with high humanistic potential for professional formation of specialists.

Key words: *extra-curricular activities, humanistic professional values, creative activities, professional formation, humanistic potential, cultural educational environment, professional consciousness.*

Постановка проблеми. Нині відбувається ґрунтовне реформування всієї освітньої системи, здійснюється пошук варіативних систем та моделей, інноваційних технологій і методик формування не лише високоосвіченого, компетентного у своїй справі фахівця, але, передусім, соціально активної, духовно-естетичної особистості, здатної до самоактуалізації і самореалізації. Науковці констатують, що сьогодні йдеться не тільки про вдосконалення професійної підготовки, а саме про різнобічний розвиток особистості, який

забезпечує високий ступінь творчої активності, професійної компетентності, мобільності й адаптивності до виробничих і соціальних вимог, що швидко змінюються [1; 3; 4]. За цих умов серед завдань, що передбачені Концепцією національного виховання, – забезпечення високого рівня професійності та вихованості молодшої людини, сприяння розвитку індивідуальних здібностей, таланту та самореалізації [2: 80].

На нашу думку, посилення уваги до професійного становлення майбутніх фахівців у системі позанавчальної діяльності вишу повинно забезпечити формування непрагматичного інтересу до обраної професії, розвиток творчої особистості, доміантними складовими якої є професіоналізм, висока моральність, духовна культура. Тому необхідним є моделювання таких форм позанавчальної роботи, за яких студент матиме можливість творчо реалізовувати свої професійні знання, прагнути до професійного зростання, розвивати гуманістичне світобачення, збагачувати естетичний смак, розширювати емоційні контакти і досвід творчо-естетичної діяльності. Важливість професійного становлення соціально-активних фахівців у позанавчальній діяльності вишу й зумовила актуальність теми обраного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує, що в теорії та практиці вищої освіти накопичено значний досвід, який може стати основою модернізації системи професійної підготовки майбутніх фахівців: визначено гуманістичні імперативи нової стратегії професійної підготовки фахівців (В. Андрущенко, І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, В. Лутай), досліджуються концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті (Н. Бібік, О. Савченко), визначено сутність інноваційних технологій підготовки майбутніх фахівців (В. Безпалько, В. Биков, І. Богданова, О. Пехота), розкрито питання становлення багаторівневої системи освіти, цілісності університету як наукового та гуманістичного центру (Г. Бордовський, О. Глузман, В. Кузь).

Для нашої статті певний інтерес становлять наукові праці, присвячені проблемам професійного становлення особистості студента як майбутнього фахівця (Л. Подоляк, В. Юрченко), формування особистісних смислів студентської молоді у позанавчальній діяльності (Н. Грищенко), розвитку соціокультурної компетентності майбутніх вчителів у позанавчальній діяльності університету (С. Шеховцова).

Мета написання статті – висвітлення змісту та значення позанавчальної діяльності студентів як фактору професійного зростання; визначення головних якостей особистості майбутнього фахівця, що формуються в процесі позанавчальної роботи, узагальнення напрямків позанавчальної діяльності вишу з метою професійного становлення особистості.

Виклад основного матеріалу. Позанавчальна діяльність в університеті є особливою формою організації вільного часу студентської молоді. Вона, на відміну від навчальної роботи, характеризується позанормативністю й індивідуальним характером [1: 209]. Позанавчальна діяльність студентів як фактор професійного зростання особистості виступає однією з підсистем навчально-виховного процесу вишу. Погоджуючись з думкою науковців, що особистість і діяльність виступають у єдності як професійно-особистісна системна якість (В. Сластьонін, Є. Шиянов), ми переконані, що позанавчальна діяльність студентів повинна бути зорієнтованою, насамперед, на розвиток соціально-активної особистості фахівця. Тому зміст, форми та методи позанавчальної діяльності студентів, а також її основні напрямки повинні бути підпорядковані як процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, так і особистим потребам, інтересам, прагненням студентів [3: 36].

Структура позанавчальної діяльності визначається загальною структурою педагогічного процесу і включає цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовний, операційно-діяльнісний та оцінно-результативний компоненти, кожен з яких має свої особливості. Пріоритетним у контексті професійного становлення майбутніх фахівців є, на нашу думку, стимулюючо-мотиваційний компонент позанавчальної діяльності. Провідну роль у ній відіграють

внутрішні, особистісно значущі мотиви, які безпосередньо зумовлені різноманітними, у тому числі й професійними, інтересами та потребами самого студента. Потреби майбутнього фахівця задовольняються в процесі позанавчальної діяльності як специфічної форми свідомого, цілеспрямованого, активного відношення до світу, до науки та мистецтва, до самого себе.

Ми наполягаємо на провідному значенні позанавчальної діяльності у формуванні соціально-активної особистості студента і розглядаємо її як *складову навчально-виховного процесу вишу з високим гуманістичним потенціалом для професійного становлення майбутнього фахівця.*

Професійне становлення студентської молоді здійснюється в умовах сучасного культурно-освітнього середовища вишу, яке має значний гуманістичний потенціал [3; 4]. Гуманістичний потенціал культурно-освітнього середовища університету пов'язаний із розвитком творчого мислення, формуванням світогляду, реалізацією установок на співтворчість, діалогічність, толерантність, свободу вибору, адаптивність студентів і викладачів у соціокультурному середовищі. Безперечно також активна позиція студентів у самопізнанні, саморефлексії, в його моральної, філолофсько-світоглядної орієнтації. Гуманістичний потенціал культурно-освітнього середовища вишу дозволяє студенту випробувати себе в різних видах діяльності, з'ясувати їх особистісну цінність для себе, а тому обрати в подальшому свій особистий шлях та стверджувати його впродовж власного життя. Кожен з видів позанавчальної діяльності студентів, зокрема: суспільно-політичний, художньо-естетичний, трудовий чи фізкультурно-спортивний сприяє творчому розвитку студента, посилює творчу активність, „шлифує” морально-естетичні якості, сприяє підвищенню емпатійності особистості студента, що відбувається на рівні прийняття ним гуманістичних ціннісних орієнтацій.

Значення позанавчальної діяльності визначається формуванням цілісної, соціально-активної особистості майбутнього фахівця, який прагне до самоактуалізації, відкритий для сприйняття нового, здатний на відповідальний і усвідомлений вибір у різноманітних життєвих ситуаціях. Сучасна молода

людина має набути професійних якостей, відповідно до нових форм життя, її розум має бути креативним, творчо-естетичні прагнення мають стати життєво необхідними, а свідомість повинна бути гнучкою і адаптивною.

Серед головних якостей особистості соціально-активного фахівця, що повинні формуватися в процесі позанавчальної діяльності, можна виділити [1; 3; 4]:

- інтелектуально-когнітивні: професійна компетентність, творче мислення, загальна культура, ерудиція, володіння новими технологіями навчання і виховання, творча індивідуальність;

- комунікативні: товариськість і вміння контактувати з людьми, професійне спілкування, соціальне самовизначення;

- духовно-естетичні: емоційність, амбівалентність, безпосередність та відкритість, потреба в творчій діяльності, наявність ціннісних стереотипів, цілісність творчого потенціалу, свобода самовисловлення, наявність творчої інтуїції;

- морально-ціннісні: гуманність, справедливість, доброзичливість, тактовність, чуйність, толерантність, рефлексія, милосердя;

- вольові: оригінальність, ініціативність, завзятість, висока самоорганізованість і працездатність, наполегливість, самовладання, здатність до самоосвіти, самовиховання й саморозвитку.

Серед пріоритетів позанавчальної роботи важливим є створення середовища для активної життєдіяльності студентства, спрямованого на творчий саморозвиток та самореалізацію особистості, насамперед у процесі професійного становлення. На нашу думку, саме за цих умов студент становиться активним суб'єктом навчання й виховання, постійно прагне підвищувати рівень загальної й професійної культури.

На наш погляд, позанавчальна діяльність студентів повинна бути націлена, перш за все, на формування позитивної мотивації до обраної професії. За цих умов особистісні якості студентів стають професійно орієнтованими. При активній участі студентів у позанавчальній діяльності, якості особистості і

сама діяльність знаходяться у взаємодії й у результаті формуються ціннісні орієнтири майбутнього фахівця, що мають гуманістичну спрямованість.

Важливим шляхом професійно-особистісного розвитку майбутніх фахівців є формування політичної та правової культури особистості. Реалізації цього завдання сприяє участь студентів у громадянських акціях, у засідання студентського активу, на які запрошуюються працівники правоохоронних органів, юридичних служб, Центру служби зайнятості. Доцільним є проведення кураторських та інформаційних годин на теми: „Соціокультурне середовище сучасного університету”, „Самопізнання – шлях до духовної культури”, „Освіта і освіченість” тощо. Під час кураторських годин можуть бути використані найрізноманітніші форми духовного спілкування: діалог, полілог, евристична бесіда, дискусія, інтелектуальні ігри й ін. Усі вони, створюючи сприятливі умови для обміну враженнями, досвідом спілкування, розкріпачують мислення студентів, стимулюють самостійність пошуку відповідей, розвивають творче відношення до процесу пізнання, формують професійно значимі для майбутніх фахівців уміння і навички [3: 38].

На нашу думку, позанавчальна діяльність студентів повинна базуватись на студентському самоврядуванні, що багаторазово посилює можливості у професійному самовдосконаленні особистості. Органи студентського самоврядування відіграють важливу роль у соціокультурному середовищі університету [1: 210]. Завдяки активній діяльності в студентському самоврядуванні, майбутній фахівець може цілком реалізувати себе і як особистість, і як професіонал у своїй практичній діяльності. Розвитку лідерських якостей студентів сприяє: проведення звітно-виборчих конференцій та спільних зборів з адміністрацією, підготовка тематичних вечорів, концертів, організація роботи студентських кураторів. Студентські куратори плідно співпрацюють із кураторами академгруп, постійно допомагають їм в організації різноманітних заходів. В ході такої співпраці у студентів розвивається емпатія, конгруентність, креативність, здатність до рефлексії, що сприяють професійному становленню майбутніх фахівців. На наш погляд, розвиток

лідерських якостей нерозривно пов'язаний з професійним становлення особистості, тому що сукупність задатків і здібностей особистості (комунікативних, організаторських, інтелектуальних, креативних) дозволяє індивіду самореалізуватися.

Важливим засобом самореалізації студентів, формування у них соціальної відповідальності є волонтерство, тобто добровільна благодійна допомога, заснована на емоційно-особистісному відношенні до особи, яка потребує підтримки. В волонтерські загони залучається така молодь, яка розумом і серцем приймає біль, труднощі, радощі та печалі інших людей. І як стверджують самі учасники цього руху, це прекрасний стан душі, тому волонтерство для переважної більшості молодих людей – невичерпне джерело надбання громадської освіти, можливість вчитися, самовдосконалюватися, самореалізуватися. На наше глибоке переконання, організація волонтерського руху є однією з форм професійної підготовки студентів, що реалізується у позанавчальний час і покликана здійснювати виховну роботу з студентами, розвиваючи в них інтерес до професії, уміння творчо підходити до роботи, застосовувати отримані на аудиторних заняттях знання, уміння, навички в практичній діяльності. Ми можемо сказати, що здатність розв'язувати нестандартні ситуації є важливою професійною якістю фахівця, яка доповнюється чесністю, відповідальністю, толерантним ставленням до всього, що його оточує, та багатьма іншими професійними й особистісними якостями. Толерантність, яка є однією з провідних професійних якостей педагога, складається з терпіння, життєвого досвіду і знання людини, а також з поваги до вихованця, прийняття його таким, який він є. Ці особистісні та професійні якості формуються в процесі волонтерської діяльності.

На формування професійної мотивації особистості майбутнього фахівця значно впливає творча атмосфера, історичні традиції, що склалися в університеті, самобутність соціокультурного середовища. „Плекання поваги до своєї Альма-Матер, дотримання і розвиток демократичних та академічних традицій вищого навчального закладу” – важливе завдання Концепції

національного виховання студентської молоді [2: 81]. Збереження кращих традицій університету формує професійні мотиви особистості, сприяє становленню цивільної позиції, покращує культуру спілкування, розвиває прагнення до самоосвіти та творчого самовираження.

На наш погляд, залучення студентів до різноманітної художньо-естетичної діяльності, в ході якої розвиваються духовно-естетичні якості особистості, є одним з базових компонентів професіоналізму майбутнього фахівця, запорукою його здатності до діалогу, співробітництва. Майстерність викладача виявляється у вмінні за допомогою прекрасного в світі та мистецтві формувати духовно багату особистість студента. Використання мистецтва повинно, на нашу думку, орієнтуватися на профіль навчання та спеціальність майбутніх фахівців і створювати своєрідне естетичне поле їхньої професійної підготовки. Мистецтво має велике значення для включення особистості в культурний контекст, для формування світоглядних позицій, системи орієнтацій у світі духовних цінностей – ідеалів, творчих сил і здібностей, для пізнання себе в інших, самодетермінації особистості. Ці якості особистості, безумовно, сприяють професійному становленню майбутніх фахівців, важливі для осмислення кожним студентом своїх професійних інтересів і творчих прагнень, професійної ролі в майбутній практиці, тобто всього того, що можна визначити як „професійна самосвідомість”. Результати анкетувань та опитувань учасників художньої самодіяльності (танцюристів, співаків-аматорів, членів агітбригади та команди КВК) підтверджують позитивне значення творчо-естетичної діяльності у розвитку особистості, підвищенні самооцінки та якості студентського життя, у формуванні оптимістично-естетичного світобачення. А це приводить, у свою чергу, до підвищення успішності у навчанні та науковій діяльності, розвитку прагнення до самовдосконалення та сприяє професійному становленню соціально-активної особистості майбутнього фахівця.

У змісті позанавчальної діяльності університету, яка спрямована на професійне становлення майбутніх фахівців, можна виділити такі пріоритетні напрямки:

– виховання вітчизняної інтелектуальної еліти та розвиток позитивної мотивації до професії;

– збереження кращих традицій університету, пошук і розробка нових духовних цінностей та традицій, розвиток корпоративної культури студентів і викладачів;

– розвиток активної діяльності органів студентського самоврядування як громадянської школи майбутнього фахівця;

– сприяння творчому самовиявленню майбутніх фахівців у позанавчальній діяльності художньо-естетичного спрямування, що забезпечує свободу вибору, набуття досвіду естетичного спілкування.

Ці напрямки тісно пов'язані між собою й утворюють цілісну систему; їх реалізація формує особливе соціокультурне середовище виховання активної, вільної, гуманної, духовно і професійно зрілої особистості, готової до вирішення життєвих та професійних проблем, здатної до самореалізації та самовдосконалення.

Викладений матеріал дозволив зробити наступні **висновки**.

Професійне становлення студентської молоді здійснюється в умовах сучасного культурно-освітнього середовища вищу, у якому відбувається саморозвиток, соціальна самоідентифікації і професійне самовдосконалення особистості, реалізація її природних задатків та творчих здібностей. При цьому, організація позанавчальної діяльності передбачає активність і самостійність самих студентів, а педагогічний вплив може бути ефективним лише за умови зорієнтованості на особистісну творчу активність.

Серед якостей соціально-активної особистості майбутнього фахівця важливими є: емоційність, відкритість, наявність естетично-ціннісних стереотипів, ініціативність, свобода самовисловлення, висока творча активність, самоорганізованість і працездатність, яка сприяє формуванню почуття незадоволеності досягнутим і постійному прагненню до досконалості.

У змісті позанавчальної діяльності сучасного університету виділено пріоритетні напрямки, реалізація яких повинна забезпечувати набуття

професійно-особистісного досвіду майбутніх фахівців. Підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців визначається комплексним використанням у позанавчальній роботі розмаїття форм виховної діяльності.

Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми організації позанавчальної діяльності, спрямованої на професійне зростання студентів. Потребують більш детального вивчення окремі напрямки позанавчальної діяльності студентів; питання, пов'язані з пошуком нових форм позанавчальної діяльності, які адекватні сучасним ціннісним орієнтаціям студентської молоді у поєднанні з накопиченим позитивним досвідом та традиціями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грищенко Н. А. Позанавчальна діяльність як особливий фактор соціального становлення студента ВНЗ / Н. А. Грищенко // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка : [зб. наук. праць]. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – № 17 (133) : Педагогічні науки. – С. 208 – 211. **2. Концепція** національного виховання студентської молоді // Освіта і управління. – 2009. – Т. 12. – № 2. – С. 80 – 82. **3. Овчаренко Г. Е.** Позанавчальна діяльність студентів у вищих навчальних закладах : сутнісні характеристики, структура та особливості / Г. Е. Овчаренко // Освіта Донбасу. – 2008. – № 5 – 6 (130 – 131). – С. 35 – 39. **4. Шехавцова С. О.** Позанавчальна діяльність у ВНЗ як засіб особистісно-професійної самореалізації студентів / С. О. Шехавцова // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка: [зб. наук. праць]. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – № 17 (133) : Педагогічні науки. – С.195 – 202.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Кондратенко Ганна Павлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Черніков Сергій Якович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної реабілітації та валеології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.